Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

İPEK YOLU ÜZERİNDEKİ MEDENİYETLERDEN ANADOLU, AFGANİSTAN VE SURİYE KADIN GİYİMLERİNDEKİ MOTİF ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Aylin ÖZCAN
Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, aylinozc@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7942-891X

Özcan, Aylin. "İpek Yolu Üzerindeki Medeniyetlerden Anadolu, Afganistan ve Suriye Kadın Giyimlerindeki Motif Özelliklerinin İncelenmesi". ulakbilge, 96 (2025/3): s. 226–236. doi: 10.7816/ulakbilge-13-96-06

ÖZ

İpek Yolu, Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan önemli bir ticaret yoludur. İpek Yolu'nun ana güzergâhı, Çin'i Orta Asya ve İran üzerinden Mezopotamya'ya, Mezopotamya'dan da Akdeniz kıyısındaki Antakya ve Sûr limanlarına bağlayan kara yoludur. Orta Çağ'da İpek Yolu güzergâhında birçok devlet ekonomik açıdan güç elde etmek istediği için zaman zaman savaşlar da yapmıştır. İpek Yolu, tarih boyunca ticaretle beraber doğudan batıya veya batıdan doğuya doğru kültürlerin, dinlerin, felsefi görüşlerin de aktarılmasında çok önemli rol oynamıştır. Uzak Doğu'dan getirilen ipek dışında baharatlar, porselen, kâğıt ve değerli taşların da bu yol üzerinde taşınması sağlanmıştır. Batı medeniyeti için Doğu'nun bu mallarını satın almak büyük önem taşımıştır. İpek Yolu aracılığıyla Budizm, Hindistan'dan Çin ve Japonya'ya gelmiştir. Hristiyanlığın ise Anadolu'da yayılmasında ve Çin sınırına kadar ulaşmasında yine İpek Yolu'nun etkisi vardır. İslamiyet, İpek Yolu üzerinde bulunan şehir merkezlerinde ve kırsal bölgelerde kabul edilmiştir. M.S. 632 yılında Hz. Muhammed'in ölümünün ardından İslamiyet de Arap Yarımadası'nda, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika'da yayılmaya başlamıştır. Tarihi olayların akışı incelendiğinde Mısırlılar ve Romalıların Çinlilerden ipek ticaretini ilk yapan milletler olduğunu, bu yol güzergâhında bulunan diğer medeniyetlerin de zamanla birbirleriyle etkileşime girdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Anadolu, Afganistan ve Suriye geleneksel kadın giyimlerindeki motifler ve diğer giyim özellikleri incelenmiştir. Bu coğrafyalarda kadın giyiminde görülen motiflerin köken itibariyle Orta Asya topraklarından beslenmiş oldukları ve bu milletlerin birbirlerini etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmada literatür tarama yöntemi ve kişisel arşivden seçilmiş bilgiler ve görsellerin sentezlenerek oluşturulduğu bir yöntem izlenmiştir. Suriye'den bir kadın giysisi, Afganistan halklarından olan Peştun kadınlarına özgü iki kadın giysisi literatürden taranarak, Anadolu kadın giyimlerinden de çeşitli örnekler kişisel arşivden seçilmiştir. İpek Yolu vasıtasıyla gerçekleşen ticaret sayesinde bu medeniyetlerde kadın giyiminde benzer motiflerin görüldüğü, süslemede malzeme ve tekniklerinin benzerlik gösterdiği, giysilerin kalıp ve dikim yöntemlerinin de yine benzer detaylar gösterdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İpek Yolu, Anadolu, Afganistan, Suriye, kadın giyimi

Makale Bilgisi:
Geliş: 14 Kasım 2025 Düzeltme: 9 Aralık 2025 Kabul: 10 Aralık 2025

© 2025 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

İpek Yolu, Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan önemli bir ticaret yoludur. İpek Yolu'nun ana güzergâhı, Çin'i Orta Asya ve İran üzerinden Mezopotamya'ya, Mezopotamya'dan da Akdeniz kıyısındaki Antakya ve Sûr limanlarına bağlayan kara yoludur. Orta Çağ'da İpek Yolu güzergâhında birçok devlet ekonomik açıdan güç elde etmek istediği için zaman zaman savaşlar da yapmıştır. İpek Yolu, tarih boyunca ticaretle beraber doğudan batıya veya batıdan doğuya doğru kültürlerin, dinlerin, felsefi görüşlerin de aktarılmasında çok önemli rol oynamıştır. Tarihi olayların akışı incelendiğinde Mısırlılar ve Romalıların Çinlilerden ipek ticaretini ilk yapan milletler olduğunu, bu yol güzergâhında bulunan diğer medeniyetlerde de zamanla etkileşimlere yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Anadolu, Afganistan ve Suriye geleneksel kadın giyimlerindeki motifler ve diğer giyim özellikleri incelenmiştir. Bu coğrafyalarda kadın giyiminde görülen motiflerin köken itibariyle Orta Asya topraklarından beslenmiş oldukları ve bu milletlerin birbirlerini etkilediği tespit edilmiştir.

Suriye'nin Genel Özellikleri ve Kadın Giyim-Kuşamı

Suriye'nin, Doğu Akdeniz'de Neolitik döneme uzanan (M.Ö 8000 yıl öncesine) önemli bir tarihi vardır. Suriye'nin dünyada sürekli yerleşimin olduğu en eski iki şehri Şam ve Halep'tir. Suriye sırasıyla farklı halklar tarafından tarihte farklı zamanlarda işgale uğramıştır. İşgal eden topluluklar Hititler, Hurriler, Mısırlılar, Romalılar ve Palmyralılar (Palmyrans)'dır. Bizans döneminde Suriye Doğu Roma İmparatorluğu'nun en önemli eyaletlerinden biriydi. Bizans İmparatoru Heraclius 636 yılında Suriye'yi kaybetti ve bu coğrafya Araplara geçerek İslamiyetin hâkim olduğu bir özelliğe sahip oldu. Kuzey Suriye'de Bedevi kökenli Hamdanid Hanedanlığı 944 yılında kuruldu ve Kuzey Suriye'nin yönetimini 1003 yılına dek sürdürdü. On yıllık Mısır işgali neticesinde Suriye tarihinde modern dönem başladı (1805-1848). Ancak halkların eşitliği konusu gibi reformlarda sorunlar yaşandı. Müslümanlar, Dürziler ve Hristiyanlar arasında 1860 yılında sivil savaş çıktı. Savaş Şam'da Müslüman ve Hristiyanlar arasında da yayıldı. Bu savaş Osmanlı yetkililer tarafından hızlıca bastırıldı ancak Dürziler ve Lübnanlı Hristiyanlar arasındaki düşmanlık 1975-1990 yılındaki sivil savaşa kadar sürdü. 1908 yılında Türkler burada yeni bir hükümet oluşturdular ancak Arap vatandaşlar yeni kanunlara ve tüm halkın Türkçe konuşma gerekliliği konusuna tepki gösterdiler. İngilizler Arapları 1916 yılında cesaretlendirerek Türklere karşı isyana kışkırttılar. 1918 yılında İngiliz güçleri ve Arap ordusu iki başarılı saldırıyla Türk güçlerini Suriye'de yenilgiye uğrattı. İngiliz ve Fransız güçleri, Osmanlı İmparatorluğuna dahil olan bölgeleri bölmek için 1915 yılında anlaşma imzaladılar ancak Fransız güdümündeki bölgelerde Fransız böl-yönet ideolojisiyle devamlı bir politik kargaşa yaşandı. Suriye politik anlamda istikrarlı olamadı. Coğrafi özellik bakımından Suriye ve Lübnan Doğu Akdeniz bölgesindeki ülkeler arasında en geniş ülkelerdir. Suriye iklimi nemli olup, kışlar soğuk, yazlar sıcaktır. Bölge, uzun süredir yazları göçerlerin sürülerini otlattığı bir coğrafya olmuştur. Suriye çölünde çok sayıda önemli vaha bulunur. Fırat Nehri, Suriye çölünün kuzey sınırını oluşturur. İki büyük ırmak arasındaki Suriye bölgesi en verimli arazilerden biridir. Fırat üzerindeki birçok baraj yoğun olarak zirai buğday ve pamuk üretiminde kullanılır. Türkiye ve Irak ile sınırında, Suriye'nin kuzeydoğu sınırı boyunca akan diğer büyük önemli nehir Dicle'dir (Shoup, 2013: 426-429).

Suriye ve Lübnan'ın etnik ve dinî grupların modasına bakıldığında gelişmiş bir şehir nüfusunun uzun bir geleneğinin olduğu anlaşılır. Bu gruplar hâlâ farklı stillerde giyimleriyle kimlik oluştururlar. Ayrıca giyim geleneği iki büyük kategoriye ayrılmıştır. Bunlar kırsal ve her biri sayısız çeşitlemelerle şehir giyimleridir. Suriye'nin uzun tarihî geçmişinde yüksek fiyatlı hem kadın hem de erkek giysilerinde kullanılan pek çok ipekli ve ipek karışımlı kumaşların üretimi bulunur. Dolayısıyla giyim gelenekleri şehir halkının zevklerini yansıtan özellikte olup, yapıldıkları malzemenin verdiği zevki ve memnuniyeti devam ettirir. Suriye'de geleneksel kadın giyimi üç büyük bölüme ayrılır. Şam, Hama ve Halep gibi büyük şehirlerdeki kadın giyimi, kırsal kesimdeki kadın giyimi ve Suriye çöllerinden Bedevi kabilelere ait kadın giyimi şeklindedir. Bu gruplara ait giyimlerin her biri günümüzde hâlâ giyilmektedir. Ancak Bedevi kabilelerdeki kadınlar kadın modasındaki trendlerden en az etkilenen grupları oluşturur. Giysilere ek olarak Suriye'de çoğu kentte "takı" kadın modasının ayrılmaz bir parçasıdır ve bölgesel giyimde önemli detaylardandır. Suriye'de şehir kadınlarının modası her zaman global moda sahnesinde yer almıştır. Şehirlerdeki kadın giyimi-kuşamı, Türk yönetimindeki etkilerle İstanbul'daki elit kesimde görülen aynı giyim özelliklerini göstermiştir. 20. yüzyılın başına kadar batı tarzı moda Suriye büyükşehirlerinde etkili olmuştur. Geleneksel giyimler Midhat Paşa ve al-Suq al-Jumrukiyah gibi pazarlarda satılmıştır. Günümüzde al-Suq al-Jumrukiyah pazarında Doğu Asya'dan ithal edilen kadın iç giyimi ve bebek giysileri satılmaktadır. Şehir kadınları geleneksel giysilerini özel günlerde giyerler. Geleneksel giysiler; Şam ipek brokardan, ipekten, pamuk ve ipek karışımlı kumaşlardan yapılan uzun elbiseler, ilik-düğmeli ceketler şeklindedir. Şam brokarları dünyaca ünlüdür. Şam

brokarı en basit üçlü yapıdan en zor ve karmaşık tasarımlar için yedi renkli ipliğe kadar çok çeşitli renk kombinasyonu içerir. Maalesef ülkede bu kumaşın üretimini yapan zanaatkâr sayısı azalmaktadır. Dış giyimde kullanılan diğer çeşitteki ipek ve ipek karışımları *atlas* ile sarı, yeşil ve kırmızı ipekli dar çizgili *hermesy* veya çiçek ve geometrik desenli, zincir dikişli renkli pamuklu kumaştan *ghabani*dir. Atlas kumaşı, Şam'da üretilen, yurt dışına ihraç edilen kadın ve erkek giyimi üretiminde kullanılan sarı ve kırmızı çizgili kumaştır. Atlas kelimesinin Arapçadaki anlamı "parlak" tır ve günümüzde bu kelime ipek, sentetik ipek ve pamuk içerikli parlak kumaşları tanımlamak için kullanılır. Ghabani, hâlâ kadın eşarpları, masa örtüleri, erkek türbanları ya da kemerlerinde uzun şerit olarak kullanılır. Günümüzde nadiren elbiselerde kullanılır. Hermesy yeşil, sarı, kırmızı çizgilerden oluşan bölgede hem kadın hem de erkek giyiminde kullanılan ipeklidir. Şehirli kadınlar gümüş kemer ya da akik taşlarla veya kırmızı ve mavi camla süslü beyaz metal kemerler kullanırlar. Çoğunlukla kemerlerin tokası geniştir ve metal hilal şekilli veya küçük gümüş paraların kemerin uçlarından sarktığı metal zincirlerle sonlanan tasarımlardadır. Bunlar düğün veya diğer özel etkinlikler için renkli cam, akik veya turkuaz ve inci boncuklarla gömme teknikli yapılırlar. Şehirli kadınlar için bunlar Anadolu'dan Osmanlı modasının taklididir. Şehirli kadınlar evden çıkarken vücutlarını tamamen örten geniş, siyah bir pelerin giyerler. Ayrıca Hristiyan kadınlar yüzlerini siyah renkli tülbentle kapatırlar. Bu tülbentlere *burq'ah* adı verilir. Bu kumaş, yüzünü örten kadının kendisinin çevreyi görebileceği ancak dışardan bir başkasının yüzünü net olarak göremeyeceği özelliktedir. Tülbent, alnın üzerinde olacak şekilde ana dış giyime sabitlenir. Bu tülbent kaldırıldığında yüzün tamamı ortaya çıkar. Kadınlar genellikle evdeyken bile başörtüsü takarlar. Eğer erkek yoksa başlarından bu örtüleri alırlar. İhtiyaç anında her an başlarını örtecek şekilde bu başörtülerinin hazır olarak bulunması gerekir. Eşarplar farklı tekstillerden üretilir. Bazıları uzun saçaklı ve kırmızı, sarı, yeşil ve mavi geometrik veya çiçekli desenlerle süslü üretilir. Şehirli kadınlar baş, boyun ve omuzlarını örten tülbent *shambar* kullanma eğiliminde değillerdir ancak köy ve bedevi kadınlar hâlâ bu türden tülbent kullanırlar. Şehirli kadınlar giyimlerini tamamlayan altın ve gümüş kolyeler, bilezikler, küpeler, yüzükler ve başa yerleştirilen diskler kullanırlar. Köylü kadınlar Türk yönetimindeki elitlerle daha az iletişim halindedirler. Fransız mandası döneminde (1920-1945) yani yirminci yüzyıla kadar giyimleri hiç değişmemiştir. Suriye'nin köylerinde bilhassa al-Sukhnah vahasında işlemelerdeki gelenekler devam etmiştir. İşlemeleriyle meşhur olan diğer köyler ve kasabalar Khan Shaykhun, Ma'arat al-Nu'man ve Saraqib'dir. Türk şehri Hatay'a yakın Qala'at Saman'a ve Kafr Tasharim'ın yakınında kuzey bölgedeki kadınların Galilee'deki kadınlarınki gibi atlas ipekten aplikeli dış giyimleri işlemeli ve süslüdür. Çoğu kadın siyah pamuklu veya pamuk-keten karışımlı elbiseler tercih ederler. İşlemelerde ise kırmızı işlemeler sarı, beyaz, yeşil ve mavi ipek ipliklerle vurgu yapacak şekilde kullanılır. Saraqib, Khan Shaykhun ve Ma'arat al-Nu'man renk kombinasyonları bakımından ayırt edici özellikler gösterir. Fakat kadınlar genellikle benzer tasarımları, bazıları geçmişte takılan takılarla üst bedende hem ön hem de arkada kullanırlar. Yan paneller, kollar ve dikişler de işlemelerle süslüdür. Al-Sukhnah vadisinde kadınların yaptığı işlemeli ürünler meşhurdur. Suriye köylerinin aksine al-Sukhnahlı kadınlar tek parçalı uzun *fustan* ya da *thob* denilen elbiseyi giymezler. Ancak, kırmızının çeşitli tonlarında yoğun şekilde işlenmiş siyah ipekliden uzun geniş etek giyerler. Eteğin altına kalçadan ayak bileğine kadar işlemeli uzun pantolonlar ya da *sirwal* giyerler. Etek ve gömleğin üzerine, ağır işlemeleri olan siyah ceket giyerler. Ceketin yan, ön ve arka parçaları tamamen kırmızılarla işlemelidir. Tasarımda, *nakhlah* veya palmiye ağacı tasarımları kullanılır (Shoup, 2013: 429-432).

Genel olarak Suriye'de kadınlar farklı renk ve motiflere sahip çok çeşitli giysiler ve başlıklar giyerler. Geleneksel güneybatı Suriye giysileri genellikle uzun, A kesimli bir elbise ve bir pantolondan oluşur. Güney Suriye'deki kadınlar genellikle bluz ve etek kombinasyonuna benzeyen Avrupa formlarından esinlenmiş bir elbise giymeyi tercih ederler. Bu elbiseler çoğunlukla parlak renkli kumaşlardan yapılır. Orta Doğu'daki Bedevi kadınlar giyim kuşamlarında ve kullanılan renk çeşitliliğinde uzun zamandır daha muhafazakâr olma eğilimindedirler. Geleneksel olarak zenginlikleri pahalı kumaş ve giysilerle değil kullanılan gümüş ve altın miktarına bağlıdır. Orta Doğu'daki çeşitli Bedevi gruplar yüz peçesi takarlar ancak tüm kadınlar takmazlar. Yerel olarak *burqa* olarak bilinen en ünlü türlerden bazıları Sina bölgesinden gelmiş olup, madeni para, boncuk, zincir ve nakışlarla süslenmiştir (Eastwood, 2012: 126).

Afganistan'ın Genel Özellikleri ve Kadın Giyim-Kuşamı

Afganistan; Asya, İran ve Hindistan'ın kesişim noktasında yer alır. Afganistan'dan elde edilen eserler Orta Doğu ve Akdeniz coğrafyalarındaki birçok medeniyette değerli bulunmuştur. Örneğin koyu mavi lapis lazuli taşı antik dünyada çok değerliydi. Bu nedenle İpek Yolu'ndan ticaret amaçlı taşınıyordu. Afganistan çok çeşitli coğrafi özelliklere sahiptir. Merkezinde dağlar, etrafında ovalar ve çöller yer alır. Afganistan 18. yüzyılda yerel bir liderin güney Afganistan'dan çeşitli kabileleri toplamasıyla ortaya çıkmıştır. Afganistan

zamanla istikrarını kaybetmiş bir ülkedir. Bu coğrafya 19. yüzyılın sonunda kuzeyde Rusya ile doğuda Hindistan arasında tampon bir devlete dönüşmüştür. Afganistan soğuk savaşta tarafsız konumunu korumuş, bu tutumunu ancak 1970'lerin sonunda ülkede patlak veren ve günümüze kadar süren iç savaşın çıkmasına kadar devam ettirebilmiştir. Peştunlar Afganistan İslam Cumhuriyeti'nde çoğunluk oluştururlar. Afganistan'da kendine özgü dil, kültür, giyim gelenekleriyle 50'den fazla etnik grup vardır. Beluciler, Hazaralar, Nuristaniler, Peştunlar, Tacikler, Türkmenler ve Tacikler ana etnik gruplardır. Bu grupların her birinin kendine özgü dili, kültürü ve giyim tarzı vardır (Eastwood, 2013: 1,5).

Afganistan'da giyim-kuşam biçimleri karmaşıktır. Ancak değişmeyen konu kadının başının ve saçlarının örtülü olması ve elbise ile pantolonun bir arada giyilmesidir. Peştun kadınlar yeşil pantolon ve baş örtüsü ile giyilen koyu kırmızı elbiseleri tercih ederler. Hazara kadınları bazen yeşil pantolonlu mor elbiseler giyerler. Afgan kadınları için iki ana örtünme biçimi vardır. Bunlar Batıda yaygın olarak *burqa* olarak bilinen ancak yerel olarak *chadari* olarak bilinen örtüdür. Bu örtü ülkenin şehir ve kasabalarında kullanılır. İkinci örtü ise büyük dikdörtgen bir örtüdür. Bu örtüye *chadar* denir. Köylü ve göçebe kadınlar bu örtüyü kullanırlar (Eastwood, 2012: 226). Peştun kadınlar genellikle bağcıklı pantolon, başörtüsü, uzun kollu ve kabarık etekli giyimleriyle standart Afgan giyimini kullanırlar. Pantolonlarda koyu yeşil kullanılır ki buna *Peştun yeşili* denir. Pantolon paçaları nakış veya dantel ile süslenir. Bayramlık elbiseler canlı renklerdedir. Koyu kırmızı ipek veya kadifeden yapılır. Yaz sıcaklarında parlak renklerde baskılı pamuklu ve suni ipek kumaşlardan giysiler kullanırlar. En dikkati çeken süslemeler elbisenin göğüs ve kol manşetlerinde yapılır. Nakış, elbisenin gerçek kumaşı üzerine veya daha kaba bir kumaş üzerine işlenip elbiseye dikilebilir. Şehirli ve göçebe Peştun kadınların elbiselerinin omuz başlarına üçgen boncuklu paneller yapılır. Renkli boncuklar ile sık geometrik desenler oluşturulur. Bu süslemeler omuz, göğüs paneli ve belde yapılır. Giysiyi, ipek veya sentetik kumaştan büyük dikdörtgen bir şal tamamlar (Eastwood, 2013: 1,5).

Yöntem

Bu çalışmada Anadolu, Afganistan ve Suriye geleneksel kadın giyimlerindeki motifler ve diğer giyim özellikleri incelenmiştir. Çalışmada literatür tarama yöntemi ve kişisel arşivden seçilmiş bilgiler ve görsellerin sentezlenerek oluşturulduğu bir yöntem izlenmiştir. Suriye'den bir kadın giysisi, Afganistan halklarından olan Peştun kadınlarına özgü iki kadın giysisi literatürden taranarak, Anadolu kadın giyimlerinden olan Sivas yöresinden de çeşitli örnekler kişisel arşivden seçilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, Suriye ve Afganistan kadın giyim örnekleri literatürden yararlanılarak Anadolu'dan Sivas yöresinden kişisel arşivden seçilmiş bazı giyim-kuşam örnekleri ile benzer olan yönleri kıyaslanarak verilmiştir.

Anadolu'dan Sivas Yöresi Kadın Giyim-Kuşamının Suriye ve Afganistan Giyim-Kuşamları ile Kıyaslanması

Anadolu giyiminde kullanılan motifler ve süsleme detayları ile ilgili bazı örnekler, Suriye ve Afganistan kadın giyimindeki detaylarla az çok benzerlik gösterir. Örneğin Sivas Zara yöresinde kadın ve erkek yeleğinde kullanılan düğmeler, pullar ve boncuklarla yapılan örnekler (Şekil 1), Afganistan kadın giyimlerinde de görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 1. Sivas Zara Yöresine Ait Yelek ve Süsleme Detayı (Özcan Kişisel Arşivi)

Şekil 2. Afganistan Peştun Kadın Giyimi (Eastwood, 2013: 230)

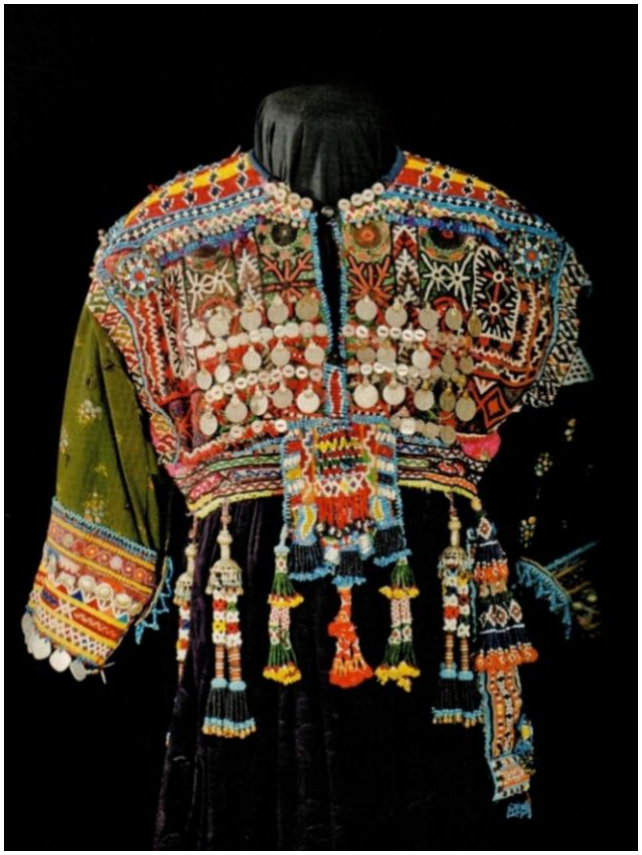

Yukarıdaki fotoğrafta yer alan Peştun kadın giyiminde (Şekil 2), ön bedenin bele kadar yapılmış süsleme detayında bitkisel motifler, geometrik motifler, boncuk ve iplikle işleme, kol ucunda ise geometrik motiflerden oluşan işlemeler, boncuk ve paralarla süslemelerin yapılmış olduğu görülmektedir. Ön bedende görülen yoğun süslemede düğmelerle yapılmış düzenleme, Sivas Zara yöresi yelek ön bedenindeki düğme süslemeleri (Şekil 1) ile benzerlik göstermektedir.

Bir başka örnek ise Sivas yöresi köylerinde kullanılan önlüklerdir. Özel günlerde kullanılan bu önlük üzerinde sarı, beyaz simli ipliklerle kordon tutturma tekniği ile süslemeler yapılmıştır. Önlükte ayrıca sarı, mavi, yeşil renkli saten kumaş parçaları sarı ve beyaz simli iplikler kullanılarak yıldız şeklinde

düzenlenmiştir. Önlüğün ortasında sarı ve beyaz simli iplikler kullanılarak yapılmış dairesel bir düzenleme yer alır. Önlük dikdörtgen şeklindedir. Önlüğün astarına renginden dolayı al denir. Önlük boyutları; en 50 cm, boy 80 cm'dir. Ön yüzünde bordo renkli kadife kumaş, ters yüzünde kırmızı renkli pamuklu astar kumaşı kullanılmıştır. Astar kumaşı ile kadife kumaş makine dikişi ile ters taraftan dikilmiştir. Astar çevrildikten sonra önlüğün dört kenarına 0,5 cm içeriden makine dikişi uygulanmıştır (Özcan, 2016) (Şekil 3).

Şekil 3. Sivas Yöresi Önlük Detayı (Özcan Kişisel Arşivi)

Sivas Atatürk Kongre ve Etnografya Müzesi envanterinde bulunan Envanter no: 87/50 cepken, Osmanlı XIX. yüzyıla ait bir eserdir. Özel gün giyimidir. Uzun düz kollu bir modele sahiptir. Üzerinde kordon tutturma tekniğiyle yapılmış süslemeleri bulunur. Günümüzde hâlâ sağlamdır. Göğüs çevresi 87 cm, giysi boyu 50 cm, kol boyu 58 cm, bilek genişliği 21 cm. Ceketin yakası yuvarlak olarak biçilmiştir. Ceketin ön ortasına kapanma payı verilmemiştir. İçi kırmızı renkli pamuklu kumaş ile astarlanmıştır. Açık mor renkli çuha kumaştan dikilmiş bir cepkendir. Kordon iplik cepkene el dikişi ile tutturulmuştur. Cepkende makine dikişi de kullanılmıştır. Ön bedende, arka bedende, kol üstünde ve kol ucunda krem renkli kordon iplikle dairesel, kıvrımlı ve sarmal hatlar, dallar, yıldızlar oluşturulmuştur. Yeşil ve pembe renkli kırpılmış kumaş parçaları ile göbekli daireler yapılmıştır. Ön bedende dört adet daire şeklinde motifler işlenmiştir (Özcan, 2016: 28) (Şekil 4).

Şekil 4. Cepken, Sivas Atatürk Kongre ve Etnografya Müzesi Envanter no: 87/50 (Özcan Kişisel Arşivi)

Yukarıda hem Sivas yöresi köylerinde kullanılan önlük detayında (Şekil 3) hem de Sivas Atatürk Kongre ve Etnografya Müzesi envanterinde bulunan cepken (Şekil 4) üzerinde görülen kordon iplikle dairesel, kıvrımlı ve sarmal hatlar, dallar, yıldızlar motifleri oluşturmuştur. Bu örnek üzerinde görülen süsleme tekniği *kordon tutturma tekniği*dir. Sarı ve beyaz simli ipliklerin kullanıldığı bu tekniğin benzeri Afganistan Peştun kadın giyiminde görülmektedir. Elbisenin kolunda sıralı bir düzende, etek üzerinde seyrek olarak, etek ucunda da kolda görülen sıralı düzenin daha yoğun ve sık olarak işlendiği görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Afganistan Peştun Kadın Giyimi (Eastwood, 2013: 233)

Sivas yöresinde kadın giyimini tamamlayan önemli elemanlardan biri de göyneklerdir. Bu göyneklerin (Şekil 6) üst bedenin ön panelinde uygulanan süslemeler ile Suriye kadın giyiminin ön panelinde (Şekil 9) de yapılması, yakanın şekli ve açıklığı, kol parçasının bedendeki dikim yöntemi ile benzerlik göstermektedir. Anadolu'da göynekler genellikle özel günlerde kullanılır ve göynekler aynı modeldedir. Süslemelerinde farklılık vardır. İncelenen göynek dik yakalıdır. Önü bele kadar açık olup, kolları kısadır. Göyneğin boyu 100 cm, bel genişliği 85 cm, kalça genişliği 105 cm, kol boyu 20 cm. İç dikişlerde makine dikişi kullanılmıştır. Etamin kumaş üzerine kırmızı ve mavi renkli orlon iplikler ile işlemeler yapılmıştır. Bu parçalar göyneğin önde yakadan bele kadar olan açıklığının her iki tarafına aplike edilmiştir. Benzer yöntemle yapılmış başka bir işlemeli etamin kumaş ise etek ucuna (Şekil 7) aplike edilmiştir. Önde yaka kenarlarına tutturulmuş işlemeli etamin kumaşların üzerinde beyaz kesme boncuklardan yapılmış saçak görünümlü süslemeler bulunur. Göyneğin etek ucuna ve işlemeli parçalar üzerine renk renk orlon ipliklerle yapılmış saçaklar tutturulmuştur. Yaka açıklığına ise orlon iplikle tığ oyası yapılmıştır (Özcan, 2016: 138) (Şekil 6 ve Şekil 7).

Şekil 6. Sivas Yöresi Göynek Yaka Detayı (Özcan Kişisel Arşivi)

Şekil 7. Sivas Yöresi Göynek Etek Ucu Detayı (Özcan Kişisel Arşivi)

Sivas yöresinde günlük giyimde kullanılan başka bir örnek de *dokuma önlük*tür (Şekil 8). Yörede önlük, entarinin üzerine bağlanarak kullanılan bir aksesuardır. Dokuma önlüğün kuşağı, bele birkaç kez dolanarak saçaklı kısımları yanlarda serbest bırakılarak kullanılır. Dokuma çok eskidir ve elde dokunmuştur. Dikdörtgen şeklindedir. Üzerine canlı renklerde iplikler kullanılarak süslemeler uygulanmıştır. Kıl dokumanın boyu 88 cm, eni 44 cm, kuşak eni 1,5 cm, boyu 5 metre 16,5 cm, kuşağın saçak boyu 10 cm. Dokumanın üstü iğne ve yün iplik kullanılarak motiflerle işlenmiştir. Önlükte kıl dokumanın üzerine yün ipliklerle bitkisel motifler işlenmiştir. Önlük zeminini oluşturan kıl iplikler siyah renklidir. Kuşak, renkli iplikler kullanılarak çarpana dokuma şeklinde yapılmıştır. Sarı, kırmızı, yeşil, kahverengi, pembe ve mavi yün ipliklerle üzeri desenli olan dokuma önlüğün üç kenarı bordo renkli yün iplikle tığ işi ile süslenmiştir (Özcan, 2016: 63) (Şekil 8).

Şekil 8. Sivas Yöresi Dokuma Önlük (Özcan Kişisel Arşivi)

Şekil 9. Suriye Kadın Giyimi ve Süsleme Detayı (Eastwood, 2013: 140-141)

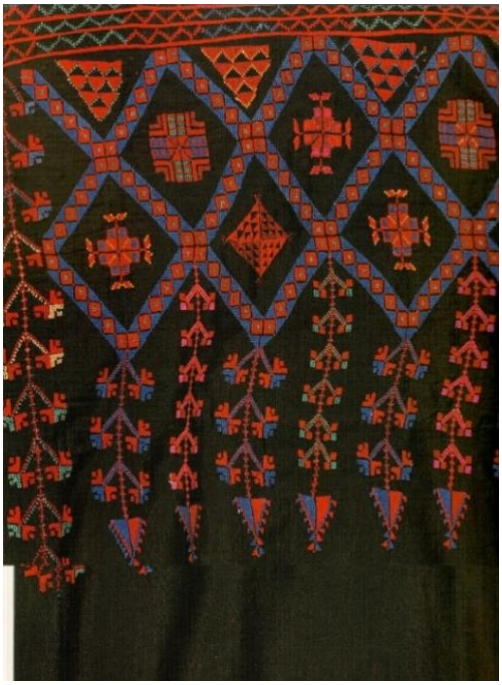

Şekil 9'da ise Suriye kadın giyimi ve süsleme detayı görülmektedir. Tek parça olan elbisenin yaka, kol ve beden modelinin, Sivas yöresi kadın giyiminde kullanılan göyneklerle (Şekil 6, Şekil 7) benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Modelin kalıp özelliğinin benzerliğinin yanı sıra ön bedende yırtmaçlı yaka kenarında, elbise etek ucu yan parçalarında bitkisel ve geometrik süslemeler; etamin işi tekniği ile yapılmış, canlı kırmızı ve mavi renkli işlemeler bulunur. Bu detayların, Sivas yöresi göynek yaka ve etek ucu detayında (Şekil 6, Şekil 7) da benzerlik gösterdiği görülmektedir. Yine başka bir benzerliği Sivas yöresi dokuma önlüğünde aşağıya bakan dal motifli süslemelerin ve dörtgen şeklindeki motiflerin yer aldığı kompozisyonda görmek mümkündür (Şekil 8).

Tartışma

Tarihte İpek Yolu, ticareti sağlamakla beraber kültürel anlamda ortak değerlerin yaygınlaşmasını sağlayan önemli bir bağlantı yolu olmuştur. Bu anlamda yol güzergâhı üzerinde bulunan toplumlarda benzer yaşam biçimleri ve geleneklerin benzerliği şaşırtıcı olmamaktadır. Anadolu, Orta Asya'dan beslenen bir coğrafyadır. Anadolu'nun çevresinin ve Anadolu'ya bağlantısı İpek Yolu ile sağlanan coğrafyalardan Suriye ve Afganistan kültürlerinin de birbirlerinden etkilendikleri anlaşılmaktadır. Her üç coğrafya tarihin çeşitli evrelerinde başka toplumlar tarafından istilaya da uğramışlardır. Bu nedenle bu coğrafyalarda tek bir kültür değil, birden fazla kültürün sentezlenmesi nedeniyle heterojen toplum yapıları, farklı etnik gruplar yer almaktadır. Dolayısıyla kültürel değerlerin çeşitliliği nedeniyle belli öğeler bu topluma veya şu topluma aittir demek mümkün olamamaktadır. Ancak kaçınılmaz olarak coğrafi yakınlık, siyasi ve kültürel bağlantılar nedeniyle ortak kültür izlerini görmek mümkündür. Tarih sayfalarında Anadolu, Suriye ve Afganistan toplumları hep acı çekmiştir. Genellikle siyasî ve dinî dalgalanmalar bu üç toplumu derinden etkilemiş, halkları üzerinde olumsuz etkiler bırakmıştır. Buna rağmen kültürel bağlamda ortak değerlerin görülmesi ve dünya literatüründe önemli yer edinmiş olmaları yadsınamaz. Anadolu, Suriye ve Afganistan'da giyim-kuşam ve diğer tekstil ürünlerinin (mefruşat) hâlâ günlük yaşamlarında kullanılmakta olduğu birincil (halklar) ve ikincil kaynaklardan (kitap, gazete, internet) öğrenilmektedir. Bu toplumlar her ne kadar acılar yaşamış olsalar da mutlaka kültürel değerlerden olan "giyim-kuşam geleneklerini" devam ettirecekleri umut edilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Anadolu, Afganistan ve Suriye geleneksel kadın giyimlerindeki özellikler incelenmiştir. Bu coğrafyalarda kadın giyiminde görülen motiflerin köken itibariyle Orta Asya topraklarından beslenmiş oldukları ve bu milletlerin birbirlerini etkiledikleri tespit edilmiştir. Suriye'den bir kadın giysisi, Afganistan halklarından olan Peştun kadınlarına özgü iki kadın giysisi literatürden taranarak, Anadolu kadın giyimlerinden Sivas yöresine ait çeşitli örnekler kişisel arşivden seçilmiştir. İpek Yolu vasıtasıyla gerçekleşen ticaret sayesinde, Suriye ve Afganistan kadın giyimlerinden örneklerin Sivas kadın giyim örneğindeki giyim elemanlarındaki gibi (bazen benzer parçalarında bazen de farklı giysi bölümlerinde) benzer motiflerin görüldüğü (bitkisel ve geometrik motifler), süslemede malzeme ve tekniklerinin benzerlik gösterdiği (malzeme olarak ipekli, pamuklu ve kadife kumaşlar, düğmeler, boncuklar, renkli işleme iplikleri, teknik olarak kordon tutturma tekniği, boncuk süsleme, etamin işi), giysilerin kalıp (elbise yaka, kol ve etek kesimleri) ve dikim yöntemlerinin (kolun, yakanın bedene takılması, etek ucu genişliği) de yine benzer detaylar gösterdiği saptanmıştır.

Kaynaklar

Eastwood, G. V. (2012). *Islamic Fashion- Traditional and Modern Dress in the Muslim World*. Singapore: The Pepin Press.

Eastwood, G. V. (2013). *Encyclopedia of National Dress- Traditional Clothing Around the World*. Volume 1. Jill Condra (Ed.).
(Ed.). the USA: ABC-CLIO.

Özcan, A. (2016). *Sivas Kadın Giyimi*. İstanbul: Hiperlink.

Shoup, J.A. (2013). *Encyclopedia of National Dress- Traditional Clothing Around the World*. Volume 2. Jill Condra (Ed.).
the USA: ABC-CLIO.

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

AN ANALYSIS OF MOTIF CHARACTERISTICS IN THE WOMEN'S CLOTHING OF ANATOLIA, AFGHANISTAN AND SYRIA, CIVILISATIONS ALONG THE SILK ROAD

Aylin Özcan

ABSTRACT

The Silk Road is an important trade route stretching from China to Europe via Anatolia and the Mediterranean. The main route of the Silk Road is the land route connecting China to Mesopotamia via Central Asia and Iran, and from Mesopotamia to the Mediterranean ports of Antioch and Tyre. During the Middle Ages, many states sought to gain economic power over the Silk Road route, leading to wars at times. Throughout history, the Silk Road has played a crucial role in the transmission of cultures, religions, and philosophical views from east to west or west to east, alongside trade. In addition to silk brought from the Far East, spices, porcelain, paper and precious stones were also transported along this route. It was considered very important for Western civilisation to purchase these goods from the East. Buddhism came from India to China and Japan via the Silk Road. The Silk Road also had an impact on the spread of Christianity in Anatolia, reaching as far as the Chinese border. Islam was accepted in the city centres and rural areas along the Silk Road. After the death of the Prophet Muhammad in 632 AD, Islam also began to spread in the Arabian Peninsula, Syria, Egypt and North Africa. When examining the flow of historical events, it is understood that the Egyptians and Romans were the first nations to engage in the silk trade with the Chinese, and that this eventually led to interactions with other civilisations along this route. This study examines motifs and other clothing details in traditional women's clothing from Anatolia, Afghanistan, and Syria. It has been determined that the motifs seen in women's clothing in these regions are rooted in Central Asian traditions and that these nations have influenced one another. The study employed a method combining literature review and synthesis of information and images selected from personal archives. A woman's garment from Syria and two garments specific to Pashtun women from Afghanistan were selected from the literature, while various examples of Anatolian women's clothing were chosen from personal archives. It was determined that, thanks to trade via the Silk Road, similar motifs were seen in women's clothing in these civilisations, the materials and techniques used in decoration were similar, and the patterns and sewing methods of the garments also showed similar details.

Keywords: Silk Road, Anatolia, Afghanistan, Syria, women's clothing